

Шпикуляк Олександр Григорович

доктор економічних наук, професор,

член-кореспондент НААН,

учений секретар,

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5257-5517>

Буринський Володимир Михайлович

аспірант кафедри бізнесу та управління персоналом,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0131-8133>

Шпикуляк Владислав Олександрович

здобувач вищої освіти ОР магістра спеціальності 051 Економіка,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2422-7127>

ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ ІНТЕГРАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР НА ЗАСАДАХ «ЗЕЛЕНОГО» КУРСУ

Розкрито теоретико-методичні аспекти перспективності інтеграції аграрних підприємств у європейський економічний простір. Охарактеризовано дослідницькі пріоритети науковців у формуванні парадигми інтеграційних відносин і методологічних основ організації аграрного бізнесу. Виокремлено засади «зеленого» курсу як основу можливостей реалізації потенціалу суб'єктів аграрного підприємництва для підвищення їх конкурентоспроможності на ринку. Досліджено інституційні характеристики сучасної національної бізнес-екосистеми в аграрному секторі у контексті її функціоналу на засадах «озеленення», впровадження критеріїв сталого господарювання. Означено інституційні типи господарських структур і доцільні до впровадження в їх діяльності сектори «зеленого» курсу. Сформовано концептуальну оцінку впливів «зеленого» курсу на інституційні спроможності різних інституційних типів підприємств набувати конкурентоспроможності на нових ринках продукції.

Ключові слова: аграрні підприємства, інтеграція, інституційна спроможність, «зелений» курс, економічний простір.

Oleksandr Shpykuliak

Doctor of Economic Sciences, Professor,

National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

Volodymyr Burynskyi

Postgraduate Student,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Vladyslav Shpykuliak

Student,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

PROSPECTS FOR THE INTEGRATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES INTO THE EUROPEAN ECONOMIC SPACE BASED ON THE PRINCIPLES OF THE GREEN DEAL

The theoretical and methodological aspects of the prospects for integrating agricultural enterprises into the European economic space have been revealed. The research priorities of scholars in shaping the paradigm of integration relations and the methodological foundations for organizing agribusiness are characterized. The principles of the Green Deal are identified as a basis for realizing the potential of agricultural entrepreneurship actors to enhance their competitiveness in the market. The institutional characteristics of the modern national business ecosystem in the agricultural sector have been studied in the context of its functionality based on "greening" and the implementation of sustainable farming criteria. The key segments of the Green Deal have been theoretically analyzed from the standpoint of assessing their potential impact on the institutional efficiency of enterprises of various sizes and specializations. Research emphasis is placed on the need to consider consumer-driven narratives – such as the demand for healthy food – when developing agricultural enterprises'

integration policies. The priority segments of economic activity associated with “green” practices have been characterized, forming additional opportunities for the effective integration of agricultural enterprises into the European economic space. Institutional types of economic structures and relevant sectors of the Green Deal suitable for implementation in their operations have been identified. The factors influencing the prospects for integrating agricultural enterprises into the European economic space are outlined. A conceptual assessment has been developed regarding the impact of the Green Deal on the institutional capacity of different types of enterprises to achieve competitiveness in emerging product markets. It has been demonstrated that implementing green economic initiatives will enable the creation of resilient agri-food chains, efficient transformation of marketing channels for product distribution, and successful integration of enterprises into the system of European standardized agricultural and food markets.

Keywords: agricultural enterprises, integration, institutional capacity, Green Deal, economic space.

Постановка проблеми. Розвиток аграрного підприємництва в Україні в сучасних умовах господарювання відбувається під впливом трансформаційної видозміни національної системи політичної економії. Бізнес, соціум, держава перебувають у стані пошуку ефективних асиметричних рішень, а також вибору пріоритетів, реалізація яких забезпечить стійкість на внутрішньому й зовнішніх ринках. Актуалізованою до проблем українського аграрного сьогодення постала підвищена увага до виявлення перспективних напрямів інтеграції аграрних підприємств у міжнародні підприємницькі екосистеми. Ринки з високою ємністю, дохідністю і стабільністю інституційних стандартів взаємодії стейкхолдерів є стратегічним пріоритетом для конкурентоспроможного їх освоєння. З цього приводу теоретичний і практичний інтерес становить проблематика інтеграції аграрних підприємств у європейський економічний простір на засадах «зеленого» курсу.

Наголошуємо на необхідності теоретико-методологічного окреслення інноваційних практик організації господарювання як базису посилення спроможностей аграрних підприємств досягати конкурентності на зовнішніх ринках, пропонуючи споживачам якісну продукцію та послуги за сучасними стандартами. Запровадження принципів «зеленого» курсу означає відповідні інституційні контури аграрного виробництва.

Пріоритетність організації діяльності аграрних підприємств на таких засадах відповідає концепції сталого розвитку та вмотивована з огляду на євроінтеграційну доктрину розбудови національної економіки. Це інституційно спроможний спосіб організації ведення бізнесу, який вартує стратегічної реалізації, адже за сукупністю ефектів наслідують потенціал стійкого просування сільськогосподарської продукції та продовольства на ринки європейських країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики становлення підприємництва, функціонування національних і міжнародних ринків, розвитку економіки сільського господарства, аграрного підприємництва, зокрема аспектів входження підприємств у європейський економічний простір на засадах традиційної моделі господарювання, а також інноваційних як-от «зелений» курс – представлені у публікаціях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Дані питання розкриваються у різних дослід-

ницьких ракурсах, але мають бути узгоджені з реаліями практик сьогодення.

Відповідно синтезуємо позиції авторів щодо питань контексту піднятої проблеми – зважаючи на їх багатогранність і широкоаспектну взаємодію до проблем інтеграції аграрних підприємств. Далі представимо характеристики аналізованих досліджень і публікацій [1 – 23].

Ф. Ліст [7] здійснив розроблення класичної фундаментальної парадигми організації-функціонування системи національної економіки (економік) з обґрунтуванням взаємовідносин у механізмі торгівлі й обміну на глобальному рівні [7].

Й. Шумпетер [21] сформував класичну теорію економічного розвитку на засадах «підприємницького» господарського порядку з обґрунтуванням базових чинників розвитку підприємництва в системі ринку на основі інновацій [21].

Ю. Лупенко [10; 12], М. Малік [10; 12], А. Гуторов [2; 3], М. Пугачов [3], К. Ксенофонтowa [19; 20], співавтор пропонованої статті [10; 17; 18 19; 20]: досліджують сучасні тенденції, інституційну базу розвитку підприємництва та інтеграційних відносин в господарському механізмі аграрного ринку, розробляють концепції підвищення ефективності діяльності підприємств різних форм і розмірів [10; 12]; концентрують дослідницьку увагу на розкритті проблематики інклюзивного розвитку підприємництва й суб'єктів агробізнесу [2], опрацюванні інноваційних механізмів інтеграції, які забезпечують стійкість підприємств при їх входженні у нові економічні системи й стандартизовані ринки з акцентом на забезпечення резильєнтності [3], парадигми, у якій «зелені» інституції відіграють визначну роль.

Ю. Лопатинський [8; 9], Т. Зінчук [4], Т. Паламарчук [4], Т. Усюк [4], В. Кифяк [5], Р. Дубінський [5], І. Кицюк [6], Н. Науменко [6], В. Присяжнюк [6], О. Павленко [11]: акцентують наукові розвідки на питаннях інклюзивного підприємництва різних розмірних типів інтегрованих структур [8], досягнення сталості господарювання як механізму євроінтеграції [8; 9]; діалектики «зеленої» економіки [4], засадах формування інституційної системи сталого розвитку аграрного сектора [5], оцінці впливу «зеленого» курсу на розвиток бізнесових структур [6], концепції «зеленої» економіки як функціоналу забезпечення сталого розвитку [11].

М. Гуменюк [1], Д. Шеленко [1; 15; 16; 17; 23], Д. Неміш [1; 16], І. Баланюк [1; 16], М. Мацола [16], Л. Сас [16], І. Яців [23], М. Ступень [23], Н. Пилипів [23] розглядають: аспекти формування біоенергетичного потенціалу аграрних підприємств як чинника підвищення ефективності господарювання й зокрема інтеграції у економічні системи ринків з потенційно успішною реалізацією продукції з високою доданою вартістю [1]; формування ефективних механізмів інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки в умовах господарських трансформацій періоду новітньої історії України [15]; засади розвитку кластерної форми інтеграції на ринку біоенергетичних продуктів [16]; тенденції організаційно-інституційної адаптації аграрного бізнесу до правил «зеленого» курсу [17]; стратегічні основи розвитку біоенергетичного потенціалу для переходу до циркулярної економіки [23].

Практики «зеленого» курсу у функціонуванні господарських систем, а також в опосередкуванні механізмами аграрного підприємництва розглядає Наїр Чандран [14] з позиції принципів побудови держави сталого розвитку як соціальної й економічної системи. Інституційний і практичний функціонал «зеленого» курсу [22] як інноваційної моделі зафіксовано у концепціях повосенного відновлення економіки України [13], набуває активного дослідницького впровадження на агрогалузовому рівні детермінації ефектів підприємництва та інтеграції у різних їх формах і проявах «озеленення» господарських процесів [1–23].

Про широкоаспектність цієї проблематики свідчать контури новітньої парадигми будови господарського порядку. Проте, теоретико-методичного узагальнення та поглибленого вивчення потребує проблематика інтегрування аграрних підприємств у європейську систему ринкового обміну на засадах інноваційних практик організації господарювання. Зокрема, необхідність окреслення аспектів доцільності реалізації концепту «озеленення» бізнесу для обґрунтування перспективності інтегрування у європейський економічний простір.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція у європейський економічний простір на засадах «зеленого» курсу означає входження у відмінну від національної бізнес-екосистему. Насамперед розглядаємо інтеграцію аграрних підприємств у екосистему ринкового обміну європейських країн, Європейського Союзу. Індикативним аспектом зазначеного поступу позиціоновано впровадження в діяльність підприємств засад «зеленої» економіки. На практиці це означає виробництво продукції стандартизованої за «зеленими» критеріями (органічне продовольство, зелені енергетичні ресурси, біопалива тощо), які можуть бути представлені для формування пропозиції постачання на європейський ринок. Такий напрям інтеграції прийнятний для усіх форм господарювання, особливо для малих і мікропідприємств, які зокрема можуть бути інституційно

об'єднані в кооперативи для організації маркетингових каналів збуту продукції.

В Україні функціонування підприємств аграрного сектору пов'язано із: всеосяжним підвищенням трансакційних витрат обміну; обмеженим доступом до традиційних каналів збуту продукції; фізичним її знищенням або відсутністю доступу до маркетингової інфраструктури; вимушеною переорієнтацією на інші ринки і зміною ланцюгів поставок загалом; потребою інтегруватися у міжнародні економічні системи й постачати на ринок стандартизовану високоякісну продукцію, згенеровану на принципах сталості виробництва тощо.

Різновекторні інституціональні трансформації середовища господарювання, зміни інституційного поля і безпекових умов господарювання, видозміна інституцій та інститутів регулювання ринку – основні передумови для пошуку аграрними підприємствами засобів підсилення конкурентоспроможності.

Турбулентності в національній економіці поставили чинником мотивації аграрних підприємств до участі в інтеграційних структурах і процесах з активізації виходу на зовнішні ринки. Зауважимо про флуктуації, які порушують тренди, обмежують спроможності суб'єктів господарювання досягати ефективного балансу вигід і витрат.

Українські підприємства прагнуть реалізації інтеграційного потенціалу для збереження траєкторії економічного зростання, підтримки конкурентоспроможності, особливо на традиційних для експансії вітчизняного агробізнесу ринках.

Отже, інтеграція у європейський економічний простір – механізм створення ринкових структур і способів входження на ринки. Фундаментальну основу пріоритетності інтеграції аграрних підприємств у європейський економічний простір на засадах «зеленого курсу» становить потенційна можливість посилення інституційної спроможності задоволення попиту на високодохідних ринках конкурентоспроможним, якісним продуктом (сільськогосподарська продукція-сировина, продовольство та харчові продукти, продукція промислової переробки).

Практичний аспект інституціоналізації «зеленого» курсу з проєкцією на механізми інтеграції у будь-які економічні системи, що пов'язано із наявністю різних за характеристиками господарських структур. В Україні згідно норм законодавства доцільно виділяти структури підприємницького і непідприємницького типу (рис. 1).

Закцентуємо увагу на окремих сегментах діяльності, тобто виробництвах продукції, які відповідають критеріям «озеленення» та кваліфіковані як такі, що доцільно просувати у механізмі інтеграції аграрних підприємств у європейський економічний простір.

Один із сегментів інституціоналізації «зеленого» курсу у господарські механізми аграрних підприємств – розвиток органічного виробництва та безпосередньо органічної сільгосппродукції, про-

Підприємницькі		Непідприємницькі	
Сільськогосподарські підприємства	Фермерські господарства	Особисті селянські господарства	Господарства населення
Сектори впровадження «зеленого» курсу			
Облаштування безпечних систем зберігання і переробки гною й гноївки при виробництві тваринницької продукції збереження лісозахисних смуг, залуження та заліснення деградованих земель			
Виробництво біогазу			
Запровадження енергоощадних технологій, застосування установок з виробництва вітрової та сонячної енергії			
Вирощування енергетичних культур			
Розвиток зеленого туризму			
Вирощування аборигенних лікарських рослин та дикоросів			
Розвиток органічного виробництва сільськогосподарської продукції-сировини та продовольства			

Рис. 1. Типи господарських структур в аграрному секторі та співвідношення їх діяльності із напрямками «зеленого» курсу

Джерело: сформовано з використанням: [6; 11; 17; 18; 19; 20; 22]

довольства й харчових продуктів. Упровадження відповідних ініціатив виробника у цьому напрямі залежить від споживчих уподобань на ринку і його ємності відповідно до наявного платоспроможного попиту. В Україні даний сегмент агропродовольчого ринку виявляє достатню ємність ситуативно, адже переважна більшість споживачів не досягли задоволеності потреб традиційними харчовими продуктами. Відповідно європейські ринки, зокрема країн Європейського Союзу – маркетинговий орієнтир для підприємців у заданому аспекті.

Розвиток органічного сегменту діяльності, доцільність його впровадження, зокрема через активну дифузії органічних інновацій чітко вписується у загальні контури інституційної моделі інтеграції суб'єктів господарювання у систему ринку європейських країн. Така загальна категорична позиція кваліфікована нами з аналізу перш за усе інституційних умов розвитку екосистеми ЄС.

Виходячи із умов європейських аграрних політик, «зеленого» курсу та загалом втілення стратегій забезпечення сталого розвитку – споживачі орієнтуються на агропродукцію, яка відповідає «зеленим» стандартам.

Відповідно критеріїв «зеленого» курсу у проєкції організації виробництва на умовах «від лану до столу» органічний сегмент аграрного бізнесу готовий забезпечувати вимоги споживача у здоровій їжі. Практично ж зазначене обумовлює конкурентоспроможність, тобто додаткові можливості збалансування витрат і вигід виробництва. З фінансового погляду реалізація якісної органічної продукції на європей-

ському ринку – це високодохідний бізнес. Продукція органічного складу відзначається високою доданою вартістю для виробника, динамічністю розширення асортименту та експортоорієнтованістю.

Інтеграцію у європейський економічний простір на засадах «зеленого» курсу окрім практичного позиціонування щодо посилення інституційної спроможності аграрних підприємств розглядаємо як складову інституціональної інтеграції. Тобто вона виступає як механізм упровадження у підприємницьку систему національного аграрного сектору інноваційних «правил гри» для спрямування на досягнення критеріїв сталого господарювання, формування основ стійкості. Зокрема – це важливий аспект забезпечення підприємницького виживання в умовах всеохопних нестабільностей, важкопрогнозованості економічних тенденцій та дії турбулентних шоків.

За оцінками авторів, ефективність впровадження засад «зеленого» курсу, інтеграція у зовнішні ринки залежить від розміру суб'єкта господарювання та масштабів доступної ресурсної бази виробництва. Залежно від цих чинників позиціоновані: варіація секторів «зеленої» діяльності (видів вироблюваної продукції), можливості формування обсягів пропозиції, маркетингові умови реалізації, цільовий сегмент споживачів. Важливе значення в заданому аспекті має мотивація підприємницької діяльності у взаємозв'язку із виробничою й інституційною спроможністю підприємства, а саме:

– великі і середні підприємства за рахунок можливостей «ефекту» масштабу, вмотивовані на

«зелену» діяльність з великими обсягами, зокрема виробництво біогазу, органічних добрив найперше, і загалом на впровадження технологій зі складовими вуглецево-нейтрального виробництва;

– малі та мікропідприємства орієнтуються на інновації, організовуючись зокрема у крафтовому бізнесі, створюючи ексклюзивні продукти для конкретної цільової аудиторії споживачів, інтегруючи свою діяльність у зовнішні ринки за допомогою цифрових технологій.

Для кожного типу підприємства (за розміром) варто розглядати аспекти інституційної спроможності впровадження «зелених» господарських практик і особливий підхід до організації маркетингу продукції – постачання на ринок. Зокрема зауважимо, що наприклад:

– великі і середні виробники можуть створювати власні маркетингові мережі збуту, користуватися каналами ринку для великотоварного продажу, вступаючи самостійно в угоди за рахунок можливості формувати великі партії стандартизованого товару, реалізувати продукцію на товарних біржах;

– малі та мікропідприємства для забезпечення доступу на міжнародний ринок можуть використовувати цифрові інструменти для продажу ексклюзивної продукції, але для збільшення масштабів і досягнення маркетингової стійкості – слід вступати у різні форми колаборацій через механізм кооперації, кластеризації.

Перспективність інтеграції у європейський економічний простір на засадах «зеленого» курсу є доцільним завданням, вирішення якого потребує спільних ефективних зусиль від підприємств і держави. Загалом же першочергово – впровадження засад «зеленого» курсу у господарську діяльність підприємств зумовлює виробництво вуглецево-нейтральних харчових продуктів і сільськогосподарської продукції-сировини, а також органічного продовольства та біологічних (відновлюваних) видів палива.

Пропоноване посилить конкурентність українських аграрних підприємств на ринках ЄС. Виро-

блена продукція відповідатиме «зеленим» стандартам попиту, а також інституційно – доктрині організації господарювання на засадах сталого розвитку. Тобто «зелений» курс у аграрному підприємстві – це посилення інституційної спроможності інтеграції національних виробників у європейський економічний простір.

Висновки. Інтеграція аграрних підприємств у європейський економічний простір на засадах «зеленого» курсу є інституційно спроможним механізмом згідно із загальною моделлю орієнтування економіки на ЄС і євроінтеграційну модель будови господарського порядку, усталення каналів реалізації сільськогосподарського товару. Зокрема розбудова механізму забезпечення успішного представлення виробленої продукції на ринках європейських країн – пріоритетне завдання сьогодення і на стратегічну перспективу. Досяжність прогресу в цьому контексті цілком реальна для українських підприємств, адже вони мають значний потенціал залучення інновацій для виробництва високоякісної стандартизованої продукції, яка відповідає критеріям «зеленого» курсу в ітерації характеристик «від лану до столу». У функціонально-господарському плані реалізація зазначеної концепції побудови бізнесу відбувається через пріоритет євроінтеграції, а саме – вибудовування додаткового стійкого за дохідністю ланцюга продажів.

Варіації сучасного розвитку аграрного підприємства в Україні різноаспектні. Генеруємо знання з цього питання навколо концептуалізації впровадження у діяльності аграрних підприємств засад «зеленого» курсу як базису, посилення їх інституційних, виробничих й маркетингових спроможностей інтегруватися у європейський економічний простір. Позиціоноване концептуальне бачення є позицією авторів щодо теоретико-методичних основ піднятої проблеми. Наступним кроком наукової розвідки вбачаємо необхідність означення інституційного базису та механізмів реалізації пріоритетів інтеграції аграрних підприємств у європейський економічний простір на засадах «зеленого» курсу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Humeniuk M., Shelenko D., Nemish D., Balaniuk I. Improving the efficiency of agricultural entrepreneurship by processing rapeseed to biodiesel. *Scientific Papers. Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*. 2021. Vol. 21(3), pp. 431–438. URL: https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.21_3/Art49.pdf
2. Гуторов А. О. Теоретико-методологічні засади інклюзивного розвитку підприємництва і суб'єктів агробізнесу. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. №3. С. 32–37.
3. Гуторов А. О., Пугачов М. І. Когерентна резильєнтність аграрно-економічних систем. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 2. С. 400–404.
4. Зінчук Т., Паламарчук Т., Усюк Т. Діалектика розвитку «зеленої економіки» в умовах глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-86>
5. Кифяк В. І., Дубінський Р. В. Інституційна система сталого розвитку аграрного сектора: механізм адаптації в умовах флуктуацій. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 1 (48). С. 220–227. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-3>
6. Кицюк І., Науменко Н., Присяжнюк В. Європейський зелений курс: можливості та наслідки для українського бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-87>
7. Ліст Фрідріх. Національна система політичної економії / перекл. М. Гавриш. Київ : Наш Формат, 2021. 368 с.
8. Лопатинський Ю.М. Розвиток малого та середнього інклюзивного підприємництва. *Ефективна економіка*. 2023. № 7. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.7.2>

9. Лопатинський Ю.М. Сталій розвиток аграрного сектора національної економіки у контексті євроінтеграції. *Науковий вісник Чернівецького університету: Економіка*. 2015. Випуск 730–731. С. 17–20. URL: https://ef.chnu.edu.ua/media/fssn01cv/nv_730-731.pdf
10. Лупенко Ю.О. та ін. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність / Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» [Лупенко Ю.О., Шпикуляк О.Г., Малік М.Й. та ін.]; за ред. О.Г. Шпикуляка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 204 с.
11. Павленко О.С. Сталій розвиток агробізнесу в концепції зеленої економіки. *Підприємництво і торгівля*. 2023. № 39. С. 118–123. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2023-39-14>
12. Підприємницька діяльність в аграрній сфері економіки: монографія / Ю.О. Лупенко та ін.; за ред. М.Й. Маліка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2023. 208 с.
13. Повоєнне відновлення агросектору має стати зеленим. URL: <https://agroportal.ua/blogs/povoyennevidnovlennya-agrosekтору-maye-stat-i-zelenim> (дата звернення: 10.05.2024)
14. Чандрян Н. Держава сталого розвитку. Майбутнє урядування, економіки та суспільства / пер. з англ. І. Гнатковська. Київ : Наш Формат, 2020. 288 с.
15. Шеленко Д.І. Деякі аспекти науково-методологічного забезпечення пореформеного розвитку сільського господарства. *Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць*. Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. Вип.197: У 5 т. Т.ІІ. С. 269–273.
16. Шеленко Д.І., Баланюк І.Ф., Мацола М.М., Сас Л.С., Неміш Д.В. Система організації управління кластерною моделлю розвитку біоенергетичного ринку. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2020. Вип. 16. Т. 2. С. 139–146. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.2.16.139-146>
17. Шпикуляк О.Г., Шеленко Д.І. Організаційно-інституційна адаптація аграрного підприємництва до засад європейського зеленого курсу в умовах міжнародної економічної інтеграції. *Бізнес-навігатор*, 2024. Випуск 3 (76). С. 352–360. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.76-60>
18. Шпикуляк О.Г. Розвиток форм організації господарювання для ефективної зайнятості на селі на засадах європейського зеленого курсу. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. №5 (14). С. 177–185. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.14-28>
19. Шпикуляк О., Ксенофонтowa, К. Формування і розвиток бізнес-екосистеми «зеленого» фермерства за умов воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-163>
20. Шпикуляк О., Пугачов М., Ксенофонтowa К. Розвиток підприємницької діяльності фермерських господарств на засадах європейського зеленого курсу за інституційного впливу умов воєнного стану. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 2 (11). С. 275–282. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.11-45>
21. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Пер. з англ. В. Старка. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.
22. Що таке Європейський зелений курс. 2021. URL: <https://ecoaction.org.ua/eu-green-deal.html>
23. Яців І.Б., Ступень М.Г., Пилипів Н.І., Шеленко Д.І. Стратегічні орієнтири розвитку біоенергетичного потенціалу сільськогосподарських підприємств під час переходу до циркулярної економіки. *Регіональна економіка*. 2019. № 4 (94). С. 144–151.

REFERENCES

1. Humeniuk M., Shelenko D., Nemish D., Balaniuk I. (2021). Improving the efficiency of agricultural entrepreneurship by processing rapeseed to biodiesel. *Scientific Papers. Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*, Vol. 21(3). pp. 431–438. Available at: https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.21_3/Art49.pdf
2. Hutorov A.O. (2023) Teoretyko-metodolohichni zasady inkluzyvnoho rozvytku pidpriemnytstva i subiektiv ahrobiznesu [Theoretical and methodological principles of inclusive development of entrepreneurship and agribusiness subjects]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky – Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, vol. 8, no. 3. pp. 32–37.
3. Hutorov A., Pugachov M. (2023) Coherent resilience of agro-economic systems. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, volume 8. № 2, pp. 400 – 404.
4. Zinchuk T., Palamarchuk T., Usiuk T. (2022) Dialektyka rozvytku “zelenoi ekonomiky” v umovakh hlobalizatsii. [The dialectics of the development of the “green economy” in the conditions of globalization]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, vol. (44). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-86>.
5. Kifyak V. and R. Dubinsky (2024). Institutional System of Sustainable Development of the Agricultural Sector: Adaptation Mechanism under Fluctuations. *Sustainable Economic Development*, vol. 1, no. 48, pp. 220–227. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-31>
6. Kytsiuk I., Naumenko N., Prysiazhniuk V. (2023) Yevropeyskyi zelenyi kurs: mozhlyvosti ta naslidky dlia ukrainskoho biznesu. [European Green Deal: Opportunities and Implications for Ukrainian Business]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, no. 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-87>
7. List Friedrich. National System of Political Economy. Translated by M. Havrysh, Nash Format, 2021.
8. Lopatynskyi Y. (2015). Stalyi rozvytok ahrarynoho sektora natsionalnoi ekonomiky u konteksti yevrointehratsii [Sustainable development of the agricultural sector of the national economy in the context of European integration]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: Ekonomika – Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Economics*. 730–731, 17–20. Available at: https://ef.chnu.edu.ua/media/fssn01cv/nv_730-731.pdf
9. Lopatynskyi Yu. M. (2023). Rozvytok maloho ta serednoho inkluzyvnoho pidpriemnytstva [Development of small and medium-sized inclusive entrepreneurship]. *Efektivna ekonomika*, no. 7. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.7.2>
10. Lupenko Y. O., Shpykuliak O. H., Malik M. Y. etc. (2017) Development of small agricultural enterprises in the market-institutional environment: indicators and efficiency. National Scientific Center “Institute of Agrarian Economy” / under the editorship O. H. Shpykuliak. Kyiv: NNC “IAE”.

11. Pavlenko O.S. (2023) Stalyi rozvytok ahro biznesu v kontseptsii zelenoi ekonomiky. [Sustainable development of agribusiness in the concept of green economy]. *Entrepreneurship and trade – Pidpryemnytstvo i torhivlia*, no. 39, pp. 118–123. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2023-39-14>
12. Lupenko Iu.O., Malik M.Y., Shpykuliak O.H. (2023) Pidpryemnytska diialnist v ahrohnii sferi ekonomiky: monohrafiia [Entrepreneurial activity in the agrarian sphere of economy: monograph]. Kyiv: NNTS “IAE”, 208 p.
13. Povoienne vidnovlennia ahrosektoru maie staty zelenym [The post-war recovery of the agricultural sector must become green]. Available at: <https://agroportal.ua/blogs/povoyenne-vidnovlennya-agrosektoru-mayestati-zelenim>
14. Chandran N. (2020) Derzhava staloho roz vytku. Maibutnie uriaduvannia, ekonomiky ta suspilstva [The Sustainable State: The Future of Government, Economy, and Society]. Kyiv: Nash Format, 288 p.
15. Shelenko D.I. (2004) Some aspects of scientific and methodological support of the post-reformed development of agriculture. *Economics: problems of theory and practice: Collection of scientific papers*. Dnipropetrovsk: DNU. Is. 197: P. II. pp. 269–273
16. Shelenko D.I., Balaniuk I.F., Matsola M.M., Sas L.S., Nemish D.V. (2020) Systema orhanizatsii uprav linnia klasternoiu modelliu rozvytku bioenerhetychnoho rynku. [The system of management of the cluster model of bioenergy market development]. *Current problems of regional economic development. – Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, vol. 16, is. 2, pp. 139–146. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.2.16.139-146>
17. Shpykuliak O., Shelenko D. (2024). Orhanizatsiino-instytutsiina adaptatsiia ahrohnogo pidpryemnytstva do zasad yevropeiskoho zelenoho kursu v umovakh mizhnarodnoi ekonomichnoi intehtatsii [Organizational and institutional adaptation of agricultural entrepreneurship to the principles of the European Green Deal in the conditions of international economic integration]. *Biznes-navihator – Business Navigator*. Vyp. 3 (76.), 352–360. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.76-60>
18. Shpykulyak, O. H. (2024). Rozvytok form orhanizatsii hospodariuvannia dlia efektyvnoi zainiatosti na seli na zasadakh yevropeiskoho zelenoho kursu [Development of Forms of Economic Organization for Effective Rural Employment Based on the Principles of the European Green Deal]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, 5(14), 177–185. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.14-28>
19. Shpykuliak, O., & Ksenofontova, K. (2024). Formuvannia i rozvytok biznes-ekosystemy “zelenoho” fermerstva za umov voiennoho stanu [Formation and development of the business ecosystem of “green” farming under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (64). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-163>
20. Shpykuliak, O., Pugachov, M., Ksenofontova, K. (2024) Rozvytok pidpryemnytskoi diialnosti fermerskykh hospodarstv na zasadakh Yevropeiskoho Zelenohokursu za umov instytutsiinoho vplyvu voiennoho stanu [Development of entrepreneurial activities of farms on the basis of the European green course under the institutional influence of the conditions of wartime]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka – Digital Economy and Economic Security*, vol. 2 (11), pp. 75–282. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.11-45/>
21. Shumpeter, J.A. (1912). Stark V. (Ukr. ed.). (2011). Teoriia ekonomichnoho rozvytku: Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsothka ta ekonomichnoho tsykladu. Kyiv: “Kyievo-Mohyl. akad.”. (in Ukrainian)
22. Shcho take Yevropeiskyi zelenyi kurs (2021). [What is the European Green Deal]. Available at: <https://ecoaction.org.ua/eu-green-deal.html>
23. Yatsiv I.B., Stupen M.H., Pylypiv N.I., Shelenko D.I. (2019). Stratehichni oriiientyry rozvytkubioenerhetychnoho potentsialu silskohospodarskykh pidpryemstv pid chas perekhodu do tsyrkuliarnoiekonomiky. [Strategic guidelines for the development of bioenergy potential of agricultural enterprises during the transition to a circular economy]. *Rehionalna ekonomika – Regional Economy*, no. 4 (94), pp. 144–151.

Стаття надійшла: 02.12.2024
Стаття прийнята: 16.12.2024
Стаття опублікована: 24.12.2024